

# Globální spravedlnost jako výraz otcovské lásky?

MARTIN ŠKABRAHA\*

Hill, Jason D. 2005. *Je globální liberalismus paternalistický? Otázky morálního kosmopolitismu*. In: *Globální spravedlnost a demokracie*. Ed. Marek Hrubec. Praha: Filosofia, str. 127–156.

„Moje hlavní mantra zní: *Dokud nedosáhneme kosmopolitního universa, nejsme ještě plně lidmi.*“

JASON D. HILL, *Becoming a Cosmopolitan*

## **Abstract: Global Justice as the Expression of Fatherly Love?**

The article discusses Jason D. Hill's conception of cosmopolitan democracy as an expression of morally paternalistic Western policy. Hill's analogy between "burdened societies" (nations, states, cultures) and children is considered to be very questionable. There is no set of pre-given premises on which we could base judgments of the history and "civilization maturity" of human societies. Since the consequences of our social actions are always determined by an image of us in the eyes of others, it is necessary for us to recognize that any conception of the supremacy of Western civilization might be perceived through the "eye-glasses" of the unfortunate history of colonialism and imperialism. The conception of paternalistic global governance presupposes a decision-making process whose legitimacy is freed from any need for consensus. Therefore, there is a danger of ignoring the side effects of paternalistic intervention which might produce new and even worse burdens than those we strive to relieve. We must consider that there is no reasonability without feedback from those affected by our actions. Last but not least, I argue that J. D. Hill's conception belongs to the tradition of hate for the human body; that body, linked with culture and differentiation, always subverts the full realization of possibilities for the (good) human soul.

*Keywords:* Global justice, cosmopolitan justice, cosmopolitan democracy, moral cosmopolitanism, liberal democracy, global democracy, global governance, paternalism, western civilization, Abu Ghraib, human body

## 1.

Je jistě nezvyklé věnovat celou jednu recenzní stat' nikoliv knize, ale toliko části jedné knihy, přesněji řečeno článku publikovanému v jednom sborníku. Pokud jsem se tak v případě textu Jasona D. Hilla *Je globální liberalismus paternalistický? Otázky morálního kosmopolitismu*

---

\* Autor je interním doktorandem na Katedře filosofie Filozofické fakulty University Palackého. Poštovní adresa: FF UP, Křížkovského 12, 771 80 Olomouc; e-mail: skabraha@email.cz

(Hill 2005) rozhodl, vedly mne k tomu širší souvislosti dotyčné problematiky. Polemikou s Hillem chci obecně oponovat všem podobným koncepcím mezinárodní spravedlnosti a globální politiky, které u nás z jiných pozic reprezentuje např. *Občanský institut*<sup>1</sup> a pro které by se snad nejprůlehlavěji hodil název pravicový bolševismus – kdyby zrovna Hill nevycházel z amerického (levicového) liberalismu.

Hillova koncepce je pro mne dokladem toho, že největší nebezpečí hrozí v každé historické situaci tam, kde se zároveň rodí její nejautentičtější naděje. V tomto případě je onou situací globalizace a vyhlídky na její demokratické prohloubení. Je pozoruhodné, jak se Hillův sen o kosmopolitním světě bez rasové nebo národnostní diskriminace v mnoha bodech stýká s názory lidí, jež Václav Bělohradský nedávno označil za „vlastence Západu“ (viz Bělohradský 2004).

Bolševismem tu mám na mysli představu, že nějaká světová avantgarda má právo, ba povinnost i za cenu násilí přivést lidstvo k dobru, o kterém ono samo ještě nemá tušení; dosud k tomu dobru nedozrálo, je to dějinami nedonošené dítě, a tak je zkusíme vyjmout císařským řezem a dopěstovat v jakémisi historickém inkubátoru...

## 2.

Hill obhajuje paternalismus proti těm, kteří jej odmítají z obav před jeho zneužitím. Domnívá se, že takové obavy jsou sice oprávněné, nemohou však nic změnit na tom, že v principu je myšlenka paternalismu správná. Je přitom veden vizí, „že jednoho dne se liberální demokracie stane jediným politicky legitimním světovým řádem“ (Hill 2005: 129).

Základem Hillovy argumentace je analogie mezi nevyspělými národy (státy) a dětmi: „Objektem paternalistického dozoru je tedy entita (nějaké dítě), která potřebuje učitele.“ (Hill 2005: 130) Paternalismus má proto sloužit k „morálnímu vedení“, jehož cílem je výchova svobodných, svéprávných a nezávislých osob, resp. národů a států, jež se takto budou chovat ke svým občanům.<sup>2</sup>

V závěru Hill argumentuje pro nový světový pořádek. Současný stav je pro něj neuspokojivý, protože mezi státy nefunguje občanská společenská smlouva a neexistuje nějaká „třetí strana“, která by přijímala a vynucovala rozhodnutí týkající se jejího plnění. Státy vlastně „žijí v hobbesovském přírodním stavu“ (Hill 2005: 142). Souběžně s tím, jak se z překonávání kmenových a nacionálních partikularismů rodí „občané světa“, potřebujeme takové reprezentativní společenství kosmopolitních demokratů, které „i v případě neexistujícího konsensu bude jednat s naprostou morální důvěrou a autoritou. To je klíčový bod, který musí být rozpracován, jestliže se má kosmopolitní demokracie stát prakticky účinným politickým a mezinárodním řádem.“ (Hill 2005: 143) Takový řád se má zakládat na „morální objektivitě“ odvozené ze znalosti lidské přirozenosti (Hill 2005: 144).

Ve vztahu k „neposlušným“ státům to pak znamená, že jako hříšníci proti zásadám civilizovaného soužití se z tohoto soužití sami vylučují a je tedy na místě s nimi podle toho zacházet. (Hill 2005: 148) Cílem je vytvořit „morální a politický systém, který má objektivní jistotu, že jeho cíle reprezentují to nejlepší pro všechny“. (Hill 2005: 156) Nejde přitom o nic menšího než o příchod „nového člověka. Jedná se o vzor, který se netýká toho, kdo jsme, ale toho, kým se musíme stát jakožto lidé, jestliže má dojít k morálnímu pokroku.“ (Hill 2005: 151)

### 3.

Metafora dítěte a jeho výchovy není v tradici západního myšlení zase tak neobvyklá. Vzpomeňme již Sókrata a jeho „babické“ umění, v moderní době pak zejména Immanuela Kanta a jeho odpověď na otázku Co je osvícenství?, kde se hovoří o vykročení z nedospělého, nesvéprávného stavu lidstva. Právě tato metafora je zabudována do samotných základů modernistických představ o pokroku, na jejichž radikální, kvazináboženské verze Hill evidentně navazuje. Jenže metafory bývají stejně tak osvětlující jako zakrývající. A ta Hillova kulhá na obě nohy.

Německý sociolog Ulrich Beck řadí mezi pilíře tzv. první modernity i evoluční princip (viz Beck et al. 2004: 24). Ten tvoří pozadí západního pojmového imperialismu a spočívá ve víře, že celé lidstvo podléhá jednomu společnému procesu dějin, jejichž logiku jsme odhalili a vykonáváme ji právě my na Západě a že vývoj všech lidských kultur se musí ubírat tím směrem, kterým se vyvinula naše civilizace; být rozvinutou společností znamená rozvíjet se podle západního klíče, jiný rozvoj neexistuje a znamená nějakou formu zaostalosti.

Myslím si, že Hillova nešťastná analogie je funkční jedině za předpokladu, že poznání takové „logiky dějin“ je možné. V případě výchovy dítěte se totiž nějaký předem načrtnutý směr předpokládat dá. Pomineme-li více nebo méně stabilní kulturní rámec, který si např. žádá určitý typ veřejných rolí, do nichž má jednotlivec dorůst a případně je nějak přetvářet, sleduje dospívání sice ne striktně deterministické, ale přesto relativně spolehlivé vodítko biologického vývoje. Lze zhruba předpokládat, kdy a jak se dítě naučí chodit a mluvit, kdy dozraje sexuálně atd. Nic není narýsováno přesně, ale existují jakési předem dané rozcestníky; účelem výchovy je přivést dítě k jejich spontánnímu porozumění. Lze tu předpokládat působení nějakých „přirozených“ daností, tikání „biologických hodin“ atd. Tak je zhruba načrtnuto i časové rozfázování života, končícího smrtí.

Čas lidského života a dějiny lidstva jsou ale dvě zcela rozdílné věci, byť analogie mezi nimi patří již tisíciletí k oblíbené výbavě rozličných vykladačů dějin. Ačkoliv lze v různých epochách a událostech zpětně konstruovat typologické podobnosti, rozeznat historické dětství od historické dospělosti je úkol podobný otázce, co bylo dřív: zda slepice, nebo vejce. Stejně, jako můžeme nalézat spoustu dokladů společenského pokroku, můžeme donekonečna snášet i důkazy nezvratného civilizačního úpadku, často dokonce na identických příkladech – např. technologická „dospělost“ televizního vysílání kontra „infantilnost“ jeho obsahu. Civilizace dospívá i stárne najednou, tu a tam zase mládne po různých kataklyzmatech – jak se to komu jeví.

V dějinách jsme sami sobě zároveň žáky i učiteli a výukovou metodou je zpětné hodnocení způsobených tragédií. Když chci přijít o panictví, dá se s velkou pravděpodobností předpokládat, že někomu přede mnou už se to povedlo a že cestička je vyšlapaná, jen po ní budu muset jít sám. V historii lidstva je tomu prostě jinak. Žádné vyšlapané cestičky nejsou – a pokud ano, bývají spíš zavádějící, neboť opakují-li se dějiny, opakuje se tragédie jako fraška...

Sami dobře víme, že i v západních dějinách se mohlo všechno odehrát jinak. Ani tak výrazný a věru historický mezník, jakým je sekularizace, se postupem času nemusí jevit jako ta jednoznačně a universálně správná cesta k historické dospělosti. Ve vlasti J. D. Hilla, která je z hlediska sekularizace – neodpustím si ironické popíchnutí – tak trochu nedospělá, je to ostatně zřejmě více než kdekoliv jinde: v čele státu stojí exponent jedné náboženské sekty, kterého

lidé zvolili do úřadu prezidenta ne pro jeho program nebo pro jeho mimořádné manažerské schopnosti, ale pro jeho „morální kvality“, včetně pevnosti ve víře (ve smyslu schopnosti stát tvrdě za svým).

Co je ale snad nejdůležitější: u dítěte lze víceméně jasně stanovit a zákonem vymezit, kdy dětství končí a kdy tedy oficiální autorita rodičů či vychovatelů padá. Jak to určíme u „nedospělých společností“? Kdo a podle jakých kritérií je bude „adaptovat“ a jak se rozhodne, kdy už jsou dospělé a mohou být propuštěny z moudrého poručnictví?

Nechci popřít, že naše historické zkušenosti nás opravňují k tomu, abychom dávali rady a poskytovali pomoc druhým. Taková pomoc ale musí být založena na bázi přátelství, chceme-li už setrvávat v metaforice mezilidských vztahů. Mezi dvěma přáteli jistě může být jeden z nich zkušenější a v *tomto slova smyslu* může mít i větší autoritu, což ale neznamená, že je *nadřazený* – naopak platí právě pro postavení otce nebo vychovatele, který má autoritu vždy, i kdyby byl sebehloupejší. Svým přátelům můžeme radit: chceš-li jít touto cestou, pak věz, že já s ní mám ty a ty zkušenosti. Je to dokonce naše povinnost a očekává se to od nás. Ale to není totéž jako: teď mlč a dobře poslouchej, vysvětlím ti, jak to je...

Lze namítnout: tento svět není plný jen našich přátel, ale i spousty nepřátel, kteří asi naši autoritu respektovat nebudou a o rady nestojí. Jak tedy s nimi budeme jednat?

Odpověď je prostá a doufám, že ji laskavý čtenář nepochopí jako projev cynismu: s nepřáteli jednejme jako s nepřáteli. Vymezujeme proti nim jasně své pozice, hledejme nutný modus soužití, obhajujeme proti nim naše zájmy a hodnoty, jsou-li jimi ohroženy, a bude-li to nutné, bojujeme s nimi. Ale už proto je musíme respektovat a nemůžeme je považovat za děti. Anebo snad právě proto? Není nakonec kladení odporu „dospělému“, tj. našemu vedení to, co u Hilla definuje dětství?

Přečtème si pozorně následující odstavec z jeho textu: „Stejně jako zločinci mimo zákon, kteří se staví proti civilizačním a omezujícím imperativům společnosti, odmítají i nezákonné státy to, aby jejich impulzy byly mírněny vnějším systémem omezení, která mohou fakticky poskytovat korektiv a vzhled do omezení jejich systémů, hodnot a chování. Proto také nezákonné státy a národy potřebují radu a vedení, aby byly schopny vhodným způsobem zacházet s lidmi, již spadají do jejich právní a morální jurisdikce.“ (Hill 2005: 136)

Všimněme si logiky citované pasáže. „Nezákonné státy“ odmítají jakoukoliv vnější korekci, *a proto* jim poskytneme rady a vedení (tj. vnější korekci)... Přehlédl Hill zjevný rozpor mezi oběma částmi úsudku, nebo v něm žádný rozpor není a jsme to naopak my, kdo něco přehlédl?

Druhá možnost je podle mne správná. Slova „rady a vedení“ je ale třeba číst podobně, jako bylo u nás po roce 1968 třeba číst slovo „okupace“ tam, kde bylo napsáno „bratrská pomoc“. V citovaném odstavci se prostě hájí právo na násilnou intervenci. Dítěti je třeba domluvit, a když to nejde jinak, přichází ke slovu rákoska.

Tady je jeden z nejnebezpečnějších momentů celé Hillovy koncepce. Jestliže totiž místo vztahů obyčejného nepřátelství mluvíme o vztahu vychovatele k dítěti, znamená to následující: na rozdíl od situace, kdy naše požadavky odmítá přijmout nepřítel a chová se tak způsobem, který je jeho pozici adekvátní, v případě dítěte se jedná o vzpouru, která si žádá trest (byť by požadavek byl jakýkoliv), a pokud se dotýčný bude tomuto trestu (třeba sankcím) bránit, je to jen pokračování vzpoury a důvod k ještě ostřejšímu trestu (třeba bombardování). Poslouchat paternalistické vedení je prostě *samo o sobě* povinnost, bez ohledu na konkrétní náplň sporu.

Všimněme si koneckonců již manipulativního užití výrazu „nezákonné státy“ pro státy, které prostě neodpovídají kritériím globálního „morálního společenství“ – aniž by se vyjasnilo, odkud toto společenství bere svoji právní legitimitu a autoritu vydávat nějaké zákony.

#### 4.

Nepříjatelost takového pojetí globální spravedlnosti vyvstane o to zřetelněji, když z roviny idejí, kde lze Hillovu koncepci sofisticky hájit, sestoupíme na rovinu aktuální politické praxe. Nejblíže k Hillově představě morálního vedení lidstva má současná politika americké administrativy, která zakládá svoji vojenskou intervenci v Iráku právě na myšlenku morálního vedení, vlastní civilizační nadřazenosti a bezmála mesianistické výlučnosti (G. W. Bush hovoří o „věčné svobodě“, „věčné spravedlnosti“ apod.).

Pomineme-li komplikovanou otázku bezohledného diktátora, chráněného do jisté míry mezinárodním právem (jež mu z autority OSN nařizuje určité kroky, ale zároveň jej kryje pojmem státní suverenity), bylo by možné zdůvodnit správnost Hillova přístupu v tomto případě následovně: irácký národ, i při nejlepší vůli, neměl v posledních desetiletích své existence možnost poznat demokratický způsob soužití a řízení společnosti; historické okolnosti to prostě nedovolily. Není to tedy vina Iráčanů samotných, faktem přesto zůstává, že jsou z tohoto hlediska civilizačně nedospělí. Je pak na místě, abychom my, kteří jsme zmiňovaný civilizační klenot měli to štěstí rozvinout, jim přispěchali moudrou radou a pomocí, byť i za předpokladu, že si nejprve musíme otevřít dveře násilím a následně jim svoji přítomnost vnutit. Až jim pomůžeme vybudovat fungující politické instituce, bude to klíčový krok k tomu, aby sami Iráčané na jejich základě naplnili demokratickou formu patřičným obsahem (a byli jako my). Za naše vedení nám pak ještě rádi poděkují.

Zamysleme se nad tím, co tento postoj znamená, vezmeme-li v úvahu některé zamlčené faktory: Iráčané jsou dědici jedné z nejstarších civilizací této planety. V moderní době se museli opakovaně podřizovat západním koloniálním zájmům, kterážto situace vtiskla pojmu „civilizační nadřazenost“ zcela specifický obsah a zásadně formovala vnímání zdejších lidí. V posledních desetiletích museli žít Iráčané v režimu, který byl mj. podporován západními mocnostmi v čele s USA. Kvůli sledování jejich vlastních zahraničněpolitických zájmů dostával režim od zmíněných mocností různorodou pomoc, včetně zbraní hromadného ničení (či aspoň komponent sloužících k jejich výrobě). Mezi lidmi, kteří se s ním tenkrát „přátelsky“ stýkali, byli i ti, co na něj dnes, když už americkým zájmům nevyhovuje a naopak překáží, zaútočili ve jménu globální spravedlnosti. V důsledku jimi rozpoutané války zemřely již desítky tisíc „vedlejšími účinky“ zasažených lidí. Když američtí vojáci přišli do Bagdádu, připustili vyhoření biblické knihovny s unikátními historickými písemnostmi i poškození a rozkrádání dalších nenahraditelných památek (jež, dá se předpokládat, skončí z podstatné části na západním černém trhu – a časem možná v nějakém západním muzeu). Od počátku se jejich správa vyznačovala mimořádnou mírou korupce, vůči níž jsou úplatky v programu OSN Ropa za potraviny docela směšná záležitost (evidentně účelově zveličená). Ve věznicích Abú Ghraib byli systematicky ponižováni iráckí vězni, což vyvolává nepříjemné vzpomínky na koloniálně genocidní archetypy „árijské rasy“. (Ministr obrany USA prý na skandál reagoval snahou zakázat vojákům používat soukromé mobily a fotoaparáty, díky nimž došlo k odhalení...) A nyní

si položíme otázku: máme právo těmto lidem z této naší pozice, z této pozice našich západních dějin, máme my právo těmto lidem vyprávět cosi o civilizační dospělosti?

To není vedlejší problém nahodilého zneužití myšlenky morálního vedení. Nahodilost nějakých „vedlejších škod“ je tady tou největší lží. Abú Ghraib není politováníhodný exces, jaký lze napravit exemplárním potrestáním několika jednotlivců. Abú Ghraib není ničím menším než psychoanalytickou pravdou „morálně vedené“ irácké války a v obecné rovině představuje nutný perverzní suplement každé paternalisticky unilaterální, tj. otcovské pozice.

Metafora otce je v západní civilizaci – a v USA obzvlášť – spjatá s biblickou postavou Boha. Tento Bůh je spravedlivý a milující – přesně jako orgány Hillovy kosmopolitní demokracie. Jeho láska však nemá jen charakter vlídného pohlazení, jak by to snad chtěla sugerovat představa rodičovství. Bůh-Otec je přísný rodič a dokladem míry jeho lásky je právě míra jeho přísnosti.

Každý, kdo se zaklíná metaforou otce a morálního vedení nechť si nejprve přečte starozákonní *Knihu Job*, aby odhalil sémantické pozadí svých vlastních slov. Tady je podstata otcovské lásky v západním slova smyslu viditelná ve své nejtemnější a tak i nejpravdivější podobě: otec nás miluje i tehdy, když nám sype červy do otevřených ran – tehdy je vlastně jeho láska nejsilnější. Racionálně je to nepochopitelné. Jedná se o mystérium. U Hilla se této mysterióznosti říká „morální objektivita“. („Objektivní“ zde znamená: nezávislý na kontextu. Nezávislý na kontextu znamená: platný i bez ohledu na vnímání druhých, tedy i tehdy, je-li nepochopitelný.)

Tvrdím, že každé morální vedení v takovém smyslu, jak o něm hovoří Hill, chce zopakovat *Knihu Job* v reálné politické praxi, onen archetyp otce, který je nekonečně spravedlivý a nekonečně milující; chtít se stát tímto otcem, *být jako on* – není to nejautentičtější odpověď na jeho lásku? Není to ta nejsprávnější politika země, jejíž národ se považuje za nejvěrnější děti Boží? A neblíží se tu americká elita, jejímž ideologem by se Hill docela dobře mohl stát, až podezřele fundamentalistickým režimům muslimského světa?

Každé otcovské vedení v sobě nese perverzní suplement. Každé morální vedení chce být tím, koho je třeba milovat *za všech okolností*, neboť ono ví, co my nevíme, je nevyzpytatelné, a jeho dobro proto nedohlédnutelné.

Je ale možné takové nekonečné a tím i neohraničené dobro vůbec odlišit od zla?

## 5.

Jason D. Hill se ve svém příspěvku mj. odvolává na úvahy ekonomy A. Sena (Sen 2000) o tom, že nutnou podmínkou celkové prosperity společnosti je zajištění fungujících politických institucí, které umí efektivně komunikovat s občany a pružně reagovat na jejich reálné potřeby (Hill 2005: 140–142). Hill tím podporuje svoji tezi, že máme právo a povinnost vnutit jiným zemím demokratický model vlády, neboť to je nutný předpoklad toho, aby se tyto společnosti mohly zdárně vyvíjet i po jiných stránkách a zajistit svým členům dobrý život. Myslím, že Senovy závěry nás ale daleko spíš opravňují ke kritice právě takového postoje, jaký zaujímá Hill.

Proč demokratické instituce lépe než jiné instituce umí řešit takové problémy jako hladomor? Protože jsou založeny na principu zpětné vazby, která je tu politickým pandánem k podobnému principu tržní ekonomiky: nemohu vyrábět a zákazníkům vnucovat něco, o co nemají zájem, ať už kvůli výrobku samotnému, nebo třeba kvůli jeho ceně apod. Pokud ne-

budu včas a efektivně reagovat na zprávy o tom, že můj výrobek nejde dostatečně na odbyt a nadále jej budu dávat na trh, přestanou se mi vracet náklady vložené do jeho výroby, dotyčný produkt bude bez zájmu ležet na pultech a v lepším případě se nouzově prodá pod cenou. Schopnost pružně reagovat na trhem zprostředkovaná přání zákazníků, to je pozitivní jádro veškeré ekonomické racionality. (Dnes už bohužel vnímáme téměř výhradně jen její deficitní modus, jímž je racionalizace jako proces zlevňování a zefektivňování výroby, často bez ohledu na sociální a environmentální kontext.)

V politické oblasti a vůbec v rovině každé sociální akce pak platí analogický princip: racionální jednání je takové jednání, které nejen jasně a konzistentně formuluje své cíle a svá východiska, ale především je schopno tyto cíle a východiska revidovat podle následků, které ono jednání má na okolí, jehož se dotýká. Řečeno opět ekonomicky: racionální jednání je takové, které dovede zaznamenávat své vlastní externality (nezamýšlené důsledky), zahrnout je do zpětného hodnocení svých akcí a adekvátně na ně reagovat v dalším jednání.

Je nasnadě, že tento princip má nutně i etickou složku, protože předpokládá, že případné poškození způsobené druhým osobám bude bráno jako relevantní výpověď o povaze inkriminovaných akcí.

Největší hodnota demokracie je v tom, že umí do každého rozhodování zahrnout co největší počet nejen těch aktérů, kteří je iniciovali za účelem svobodného sledování svých zájmů, ale pokud možno všech těch, kterých se ono rozhodnutí dotkne, a to i zpětně, tedy včetně aktérů, jež zpočátku zahrnutí nebyli a nepočítalo se s tím, že by jejich stanovisko bylo relevantní. Demokracie tedy vychází ze společenství, které není uzavřené, naopak teprve v procesu svého fungování odhaluje všechny podílníky svého života, a proto nemůže předem v úplnosti určit všechna kritéria jejich členství; o tom se vždy znovu rozhoduje v klíčových okamžicích, kdy se otřásá uzavřenost sociopolitického MY. Toho předpokladem je efektivní a rovnostářská komunikace, v níž hlas všech musí být vyslechnut a „předsudečně“ považován za stejně relevantní jako hlasy jiné, byť jakkoliv privilegované.

Etický závazek symetričnosti mezi námi jako jednajícími a těmi, jichž se naše jednání dotýká, má hlubší a širší význam, než jen popis fungování demokratických politických mechanismů. Existuje-li v západní liberální kultuře něco, co zároveň tvoří její jádro, a zároveň ji to přesahuje jako určitá maxima s universálním nárokem, pak je to právě výše popsany pojem racionálního jednání. Ambicí moderní racionality vždy bylo jednání v co nejplnější znalosti o relevantních okolnostech tohoto jednání. Ať už v kapitalistické podobě pružné a předvídaté reakce na autentická přání zákazníků nebo v podobě marxistické teze o vazbě mezi teorií a praxí, být racionální znamená maximálně eliminovat všechny neuvědomělé a nereflektované faktory ovlivňující a podmiňující naše akce, a to tak, že je projasníme a převedeme na vědomou rovinu, kde je lze diskutovat a hodnotit jejich závažnost. Jednat iracionálně pak v tomto kontextu znamená jednat bez dostatečné znalosti svých skutečných možností a omezení, v neadekvátní znalosti o sobě samém a o světě, v němž se nacházíme.

Umíme-li naslouchat hlasům druhých a rozumně na ně reagovat, předcházíme tím tomu, aby následkem přehlížení „vedlejších škod“ našeho jednání se zpětně z těchto nereflektovaných důsledků zrodily zásadní komplikace, často dokonce nezvratitelné katastrofy a konflikty. Takovými „vedlejšími škodami“ mohou být např. i různé resentimenty, pocity ponížení a různé nevyslechnuté stížnosti těch, které jsme při sledování údajně dobrých záměrů museli odsunout stranou, věříce třeba, že nám časem vděčně poděkují, až k pochopení onoho dobra „dorostou“.

Jako jednající v sociálním prostředí jsme vždy nějakým způsobem vnímáni. Naše jednání o nás v očích druhých lidí vytváří nějaký obraz a to, jak jsme hodnoceni, je determinováno tímto obrazem. Z podstaty věci je přitom nemožné ono vnímání, i při nejlepší „etologické“ znalosti, dokonale předvídat. Veškeré takové „vědecké“ předvídaní se odehrává v nějaké „laboratoři“ – třeba v naší mysli, v nějakém plánovacím úřadu, na generálním štábu apod. Prostě *uvnitř*, někde, kam mohou jen povolání (u Hilla „moudří“, „civilizačně dospělí“, „morální“ atd.).

Jenže každý subjekt má nejen brilantní mysl, ale i tělo. Má nejen vnitřek, kde se rodí geniální plány, ale i vnějšek, jako který je vnímán druhými subjekty a skrze něj s nimi komunikuje. Universální rozměr liberálně demokratických ideálů je ten, že jsme natolik racionální, nakolik si sami v sobě umíme sjednat plodnou komunikaci mezi „vnitřkem“ a „vnějškem“. Jednání, které se neopírá o dobře promyšlenou teorii s jasnými cíli, se ztrácí v oportunistickém, nikam nevedoucím přístupu, které uměl tak krásně cepovat V. I. Lenin. Na druhou stranu subjekt, který v pevné víře ve svoji teorii nereaguje na relevantní ohlasy ze svého vnějšku, případně je neumí adekvátně přečíst a vyhodnotit, upadá do falešného vědomí o sobě samém, dříve nebo později začne jednat iracionálně a nakonec rozpoutá tragédii, která ohrozí jej samého.

Koncepce globální paternalistické vlády Jasona D. Hilla je koncepcí unilaterálně jednající moci, která předem banalizuje svůj vnějšek. K realizaci každého dobra je zapotřebí moc. Paternalistická globální spravedlnost, usilující o „objektivně morální“ rozhodnutí i v okamžiku, kdy k němu neexistuje žádný konsensus, tedy bez ohledu na to, jak nás vnímají druzí, představuje subjekt, u nějž mezi dobrem a mocí k jeho realizaci, nutně existuje rovnítko. Taková moc je z principu nekontrolovatelná, neboť přestává být viditelná a korigovatelná, schovávajíc se za vlastní „objektivitu“ – vždyť vše, co činí, činí jako dobro, s nímž se ztotožnila – a proto je pro ni *vše dovoleno*. Jako „vedlejší důsledek“, který nejednou zastíní všechny cílené záměry, však plodí taková „dobrá moc“ zlo – a to zlo jí může zničit. Sama si v sobě, pod tenkou slupkou civilizace, stvoří bestii, proti níž se domnívala bojovat.

Celý Hillův článek na mne působí jako vpravdě *blasfémické* přivolávání takové bestie, kterou vždycky už jsme. Rozhodnutí bez konsensu může být „morálně správné“. Je ale politicky mylné, protože dovoluje, aby si nějaká moc nárokovala výlučnou a nekritizovatelnou pozici světovládců. V takové chvíli Impérium otevírá brány barbarům – protože cítí, že oni jsou ti, komu nyní náleží...

## 6.

Poslední bod, v němž chci s Jasonem D. Hillem polemizovat, je otázka lidské přirozenosti a její „objektivní znalosti“. Myslím, že pokud nerespektování principu zpětné vazby ve vztahu k jiným společnostem potenciálně ohrožuje západní civilizaci zvenčí (protože jí znemožňuje adekvátně hodnotit své vlastní postavení vůči jiným a tím i své možnosti a limity), v této poslední otázce už se Hill rozchází s poselstvím moderní liberální civilizace v samotném jejím nitru. Copak unikátní dějiny Západu v posledních stoletích, zvláště dvacátém, včetně rozvinutí demokratických ideálů, nejsou naplněny právě bojem se snahou objektivně definovat lidskou přirozenost?

Není trestuhodně nezodpovědné mluvit o přirozenosti v termínech objektivní znalosti právě dnes, kdy nám genetické technologie umožňují tuto přirozenost manipulovat podle různých



zájmů? Mám temnou obavu, že nějaký nový Hitler přijde právě odtud: z aliance mezi rigidní morálkou „objektivně dané“ lidské přirozenosti a hypermoderní genetickou technologií umožňující poopravit realitu tam, kde neodpovídá našim představám.

Dovolím si na závěr ještě krátký exkurz do Hillovy knihy *Becoming a Cosmopolitan* (Hill 2000); osvětlí se tím mnohé, co zde bylo řečeno. Základem Hillova kosmopolitního étosu je překonání všech tribalistických definicí lidské identity ve prospěch kosmopolitního individua, které svoji identitu určuje samo a svobodně na základě svých životních zájmů a mezilidské komunikace. Veškerý skupinový původ má být „uzávorkován“, protože s sebou vždy nese skupinovou identifikaci, která diskriminačně připisuje morální kvality nahodilým fyzickým znakům, za které jednotlivec nemůže zodpovídat a které mají bytostně selektivní charakter; vždy vylučují někoho tak či onak odlišného. Oproti všem tribalistickým definicím je třeba postavit definici morální, založenou na poněkud nábožensky působícím „re-creation“ (znovuzrození či obrodě) – lidově řečeno: záležen má jen na tom, je-li člověk co do svého chování dobrý, nebo špatný.

Jenže není i každé morální hodnocení bytostně spjata se selekcí? Je vůbec neselektivní morálka možná? Neprokazuje samotná Hillova koncepce opak? Domnívám se, že ano, a *Úvod* dotyčné knihy (viz Hill 2000: 1–10) pro to ve svém posledním odstavci skýtá ještě brutálnější doklad než právo na násilnou intervenci hájené v kritizovaném článku. Hill píše: „Víme, že kultury mohou být represivní a zlé. Víme, že kultury mohou překážet morálnímu rozvoji lidské duše. Je pak na místě argument o kulturních anihilacích jako morální ctnosti. V této knize onu tezi kladu a bráním. Některé kultury by měly být, na základě morálního kosmopolitismu, anihilovány. Nemám tím na mysli, že lidé těchto kultur by měli být vyhlazeni. Spíše by měly být vykořeněny kodifikované soubory praktik a norem a převažující étos některých kultur.“

Vracím se zpět k tomu, co jsem výše napsal o nutném perverzním suplementu paternalismu. V citovaném úryvku jsme totiž u kořenů toho, co tento suplement konkrétně u Hilla znamená. Jeho vize v podstatě předpokládá metafyzický dualismus lidské duše, která je odhalována jako dynamika nekonečného růstu poté, co ji osvobodíme z tribalistických definicí lidství, a lidského těla, jež je objektem kulturních deformací. Podstatou těchto deformací je být vnímán jako příslušník odlišné skupiny – to, co Hill na samém počátku knihy líčí v podstatě jako osobní trauma své (je to přistěhovalec do USA z Jamajky) a všech podobných lidí-imigrantů. Kultura je pak legitimizována v podstatě negativně – je legitimní tehdy, když nebrání rozvoji lidské přirozenosti, a ta se zakládá v duševních schopnostech.

Neusiluje ale ten, kdo chce kulturu bez deformující skupinové identity, o „kulturu bez kultury“? Nepřipomíná Hillův dualismus kultury a duševní přirozenosti elitářské představy některých náboženských sekt? Nejedná se tu pak o nějakou skrytou, ale o to zákeřnější formu tribalismu, který vylučuje ty, kdo jsou příliš tělesní, příliš kulturní?

A otázka jen zdánlivě technická: Z jakéhosi stanoviska lze určit, která kultura deformuje lidskou přirozenost a která jí naopak dává růst?

Hillova argumentace je jenom další v celé plejádě filosofických myšlenek, které se z nějakého důvodu děsí lidského těla. Lze se domnívat, že tato nedůvěra k tělu vyplývá z toho, že je to právě lidská tělesnost, co vždy hází klacky pod nohy absolutních idejí. Svou vnějškovostí a vnímatelností kompromituje naše dokonalé vize něčím nepatřičným, něčím, čemu říkáme třeba „vůle k moci“. Tělo, to, co nás přibližuje zvířatům (nebo nižším rasám) a vzdaluje bohům, a co nás tedy nutně svazuje s našim původem v nejširším slova smyslu (rodinném i evolučním), toto tělo vždy bude bránit realizaci „plného lidství“. A proto se ono lidství ve

svém morálním rozhořčení na toto tělo vrhá: mluví-li Hill o „anihilaci některých kultur“, neznamená to nic jiného než anihilaci některých částí těla lidstva – a tedy mučení, trýznění těla, byť pod praporem lásky k duším, jež v onom těle uvízly.

Je to ale právě tělo, které touhu po onom plném lidství podmiňuje, když se znemožněním jejího naplnění stává její možností... Ne navzdory tomu, ale naopak skrze to jsme lidští.

Pevně a neotřesitelně věřím v sílu lidské přirozenosti! Jsem ale zároveň přesvědčen, že tato přirozenost je to, co bude vždy sabotovat naše snahy o její pozitivní definice a cílené manipulace. Přirozenost *v pravém slova smyslu* je to, co musíme vždy znovu „vymýšlet“ po takových tragédiích, jako byla Osvětim, a co zároveň všechny naše obrazy o ní trhá jako pouhé smyšlenky.

Jaká je přirozenost liberální demokracie a dospělého, nezávislého, svobodného života? Víme to natolik, abychom o tom mohli vyprávět druhým? Umíme to vůbec vysvětlit sami sobě? Nejsou obrázky krvavých iráckých čtvrtí nebo slumů kapitalistických velkoměst zase jednou tím, co s třaskotem teroristické nálože na kousky rozmetává naše vědění o samotných základech západní existence?

Budeme umět rozbité zrcadlo znovu poskládat dohromady, nebo budeme pochodovat světem se zavřenýma očima?

## Poznámky:

1. Organizace sdružující konzervativně pravicové myslitele, jako je např. Roman Joch. Odvolává se na část někdejšího českého disentu, reprezentovanou zejména Pavlem Bratinkou. Viz <http://www.obcinst.cz/>.
2. Ve své knize *Becoming a Cosmopolitan* (Hill 2000), ke které se ještě vrátím v závěru příspěvku, Hill svoji představu výchovy opírá o filosofii Johna Deweyho. Soudě podle zběžného internetového nahlédnutí se však obávám, že podobně jako třeba v případě odkazů k Davidu Heldovi v kritizovaném článku vykládá Deweyho opravdu po svém, když otevřenou dynamiku liberálního „stávat se někým“ chápe v podstatě jako náboženskou dynamiku neustálého růstu ve víře, který vlastně otevřený není, protože jeho směr je pevně zakotven a neodvratně dán – zde je tímto cílem „zapomenout“ na vlastní původ, morálně se obrodit a dospět do kosmopolitního, tj. nejvyššího stadia lidské svobody.

## Literatura:

- Beck, Ulrich, Willms, Johannes. 2004. *Conversations with Ulrich Beck*. London: Polity Press.
- Bělohradský, Václav. 2004. „Být vlastencem Západu“. ([http://www.multiweb.cz/hawkmoon/vlastenec\\_zapadu.htm](http://www.multiweb.cz/hawkmoon/vlastenec_zapadu.htm).)
- Hill, Jason D. 2000. *Becoming a Cosmopolitan: What It Means to Be a Human Being in the New Millennium*. Boston: Rowman and Littlefield Publishers.
- Hill, Jason D. 2005. „Je globální liberalismus paternalistický? Otázky morálního kosmopolitismu“. In: *Globální spravedlnost a demokracie*. Ed. Marek Hrubec. Praha: Filosofía, 127–156.
- Sen, Amartya. 2000. *Development as Freedom*. New York: Anchor Books.